

Den minst elskede pasienten

Nina Strand

Fagfolkens empati svikter i møtet med personer som har «diagnosen» psykopati, mener Aina Sundt Gullhaugen. Bak den hensynsløse og grandiose masken fant hun både sårbarhet og smerte.

Fant følelser: Fordi de antisosiale trekkene er så dominerende, blir ikke mennesker med psykopati forstått, og behandlerne vil ofte henge fast i det endimensjonale bildet av disse pasientenes følelsesliv, i følge Aina Sundt Gullhaugen. Foto: Ole M. Melgård

Ordet psykopati betyr egentlig «et lidende sinn». Og det *er* lidelse blant mennesker med denne diagnosen, konkluderer Gullhaugen i sitt doktorgradsarbeid. I likhet med enkelte forskere før henne, fant hun komorbid symptomlidelse som angst og depresjon hos personer som skårer høyt på psykopatiskalaen. Men foreløpig har ikke slike funn fått konsekvenser for den rådende forståelsen eller for målingen av psykopati. Og fortsatt hersker det en oppfatning om at mennesker med høy grad av psykopati ikke evner å endre seg gjennom terapi. Gullhaugen har utfordret dette synet ved å teste klinisk teori, og håper på et fremtidig paradigmeskifte i praksisfeltet.

Paradoks

Allerede som profesjonsstudent ble Gullhaugen nysgjerrig på det paradoksale ved psykopati; dette at personer som tilsynelatende ikke lider eller er syke beskrives i diagnosesystemer for psykiske lidelser. Da hun som student jobbet ved sikkerhetsavdelingen på Brøset i Trondheim, møtte hun pasienter som hadde gjort alvorlige kriminelle handlinger og overgrep. Enkelte av dem hadde nettopp «diagnosen» psykopati, og brutaliteten, kulden og hensynsløsheten var ikke vanskelig å få øye på.

De har ofte følelsen av å leve i en truende verden som de må forsvare seg mot. Deres beskrivelse nærmer seg de vi finner hos personer med psykose

– Men jeg så også mye angst og sårbarhet. Når ting ble vanskelige, kom disse følelsene frem, og da gjerne i form av en hensynsløs tilnærming til andre. Jeg la merke til dynamikken i det, det var et mønster. Derfor reagerte jeg på at fagfolk uttalte seg så kategorisk om disse menneskene. Det stemte ikke med erfaringene mine, forteller hun.

Fortsatt er dette perspektivet med henne. I innledningen til doktoravhandlingen kaller hun mennesker med høy grad av psykopati for «the least loved patients». Fordi de antisosiale trekkene er så dominerende og overveldende, blir de ikke forstått, og behandlerne vil ofte henge fast i det endimensjonale bildet av disse pasientenes følelsesliv, i følge Gullhaugen.

Hardbarkede

Mens hun leste seg opp på forskning om psykopati, økte lysten på å utfordre vedtatte sannheter. Det fantes mye laboratoriestudier med eksperimentell tilnærming, der forsøkspersonene ble vist lysbildeserier med ulike typer bilder, mens biologiske variabler som håndsvette, hjernefunksjoner og hjerterytme ble målt. Personer med psykopati reagerte annerledes enn kontrollgruppene. De reagerte ikke på bilder som skremte eller skapte ubehag hos andre, for eksempel en plutselig presentasjon av et bilde hvor en ser rett inn i en pistol.

– Men dette var jo ikke søndagsskolegutter. Det var menn oppvokst i hardbarkede miljøer i USA. De fleste med vold og våpen som del av hverdagen. Den tilsynelatende mangelen på følelsesmessig reaksjon kunne med andre ord like gjerne skyldes selvregulering eller «mestring» som en biologisk defekt, sier doktoranden.

Gullhaugen ville se om andre typer undersøkelser kunne nyansere bildet av den iskalde psykopatens. Hun ville forfølge det relasjonelle sporet. Kunne det være slik at psykopatens løsrivelse fra fellesskapet, deres følelseskulde og hensynsløse atferd skyldes et ubehag i samværet med andre?

Sårbarhet og smerte

Hun begynte med å gå grundig igjennom tidligere publiserte kasusstudier av lovbrøyttere med alvorlige psykopatiske trekk, og fant sårbarhet og psykisk lidelse i overensstemmelse med objektrelasjonsteori. Gullhaugen understreker at det var viktig å ta utgangspunkt i studier av enkeltpersoner. Det var fordi grupperstudier ikke tar for seg enkeltpersoners fungering like detaljert, og dermed står en i fare for å miste viktige nyanser.

Personene hadde hatt det svært vanskelig i oppveksten, og hadde det fortsatt ikke bra, både i følge seg selv og ifølge forskerne som undersøkte dem. Disse enkeltstudiene fikk imidlertid aldri konsekvenser for fagfeltets forståelse av psykopati, og kan kanskje best beskrives som en slags parallell-litteratur, ifølge doktoranden.

Gullhaugen gjorde så en egen undersøkelse av høysikkerhets- og forvaringsinnsatte med moderate og sterkt psykopatiske trekk. Hun avdekket relasjonell usikkerhet og smerte og større følelsesmessig spennvidde enn det som tidligere har blitt observert og antatt i forskning. – Dette dreier seg jo om de såkalte verstingene, og jeg fant mye negative følelser, som skam, opplevelse av ikke å være

bra nok, eller av å være annerledes. De skilte seg ikke fra kontrollgruppen med hensyn til skyldfølelse, men jeg fant mye fiendtlighet og sinne. Følelseslivet var altså langt fra kaldt og flatt.

Dette var en liten gruppe, understreker forskeren, men hun mener en bør forske videre på dette sporet. For hennes funn både stemte og stemte ikke med tidligere forskning. Enkelte tradisjonelle psykiatriske instrumenter fanget opp den velkjente følelseskulden, hensynløsheten og den manglende angeren. Men når en spør mer spesifikt også om andre forhold, kommer nyansene frem, erfarte hun. Empatisvikten, for eksempel, er ikke nødvendigvis total.

Men når deres egne behov blir truet, forsvinner empatien. Dette er mennesker som har vanskeligheter med å regulere følelser og de har store mellommenneskelige problemer.

– Akkurat nå leser jeg boka *Psykopatene blant oss* av Anne Brudevold. Hun trekker frem behovet for umiddelbar behovstilfredsstillelse som er så typisk for denne gruppa. De bruker andre mennesker for å dekke sine behov. Da er man på et tidlig utviklingsnivå, konkluderer hun. En nyttig tilnærming, synes jeg.

En truende verden

Gullhaugen understreker at mange av dem hun undersøkte er farlige. Hvis det er noe de vil oppnå, er de hensynsløse. Samtidig oppgir mange at de selv har blitt skadet i samværet med andre. – De har ofte følelsen av å leve i en truende verden som de må forsvare seg mot. Enkeltes beskrivelse av dette nærmer seg det vi finner hos personer med psykose, forklarer forskeren. Samtidig ønsker mange nærhet, selv om de synes det er nesten umulig med nære relasjoner.

En skal altså ikke ta for gitt at undersøkelser som tyder på at disse menneskene har et godt selvbilde, og at de stort sett har det bra, forteller hele sannheten. Andre undersøkelsesmetoder avslører et mer nyansert bilde.

– Vi kan ikke stole på alt de sier, heller ikke når de forteller om hvordan de har det, sier Gullhaugen.

Hun glad for at den nye versjonen av DSM legger vekt på en dimensjonal forståelse av personlighetsforstyrrelse og psykose. En slik forståelse stemmer bedre med hennes funn enn dagens mer kategoriske inndeling, og kan få konsekvenser også i rettslig sammenheng.

Paradigmeskifte

Nå håper doktoranden på at forskere og klinikere vil se mer etter både lidelsen og nyansene hos mennesker med «diagnosen» psykopati. At stigmatiseringen vil minke, også hos fagfolk. Hun håper behandlere vil se at psykopatens lidelse og nyanser kan være et utgangspunkt for hjelp og behandling, for at disse personene skal få det bedre med seg selv og for å redusere de negative konsekvensene for andre. En slik tilnærming vil i tilfelle innebære et paradigmeskifte på feltet, mener hun.

AINA SUNDT GULLHAUGEN

- Ansatt i Prosjekt dobbeltkompetanse i psykologi – ved NTNU og ved St. Olavs Hospital. Ferdig spesialist i klinisk voksenpsykologi 1. juli 2012

- Forsvarte 30. mars 2012 avhandlingen Redefining Psychopathy? Is there a need for reformulation of the concept, assessment and treatment of psychopathic traits? for ph.d.-graden ved NTNU Trondheim

Kontakt:

aina.sundt.gullhaugen@stolav.no